

Vấn đề môi trường trong phát triển bền vững ở Việt Nam

Nguyễn Thị Ngọc Thùy
Nguyễn Trung Kiên
Trường Đại học Quy Nhơn

Hiện nay, phát triển bền vững là một trong những nội dung đang được đề cập đến nhiều nhất trong các diễn đàn trong nước và quốc tế khi bàn đến các mục tiêu phát triển. Đây là một khái niệm nhằm định nghĩa sự phát triển về mọi mặt trong xã hội hiện tại mà vẫn phải bảo đảm sự tiếp tục phát triển trong tương lai xa. Phát triển bền vững hiện đang là mục tiêu hướng tới của nhiều quốc gia trên thế giới, mỗi đất nước sẽ dựa theo đặc thù kinh tế, xã hội, chính trị, văn hóa... riêng để hoạch định chiến lược phát triển bền vững phù hợp và hiệu quả nhất.

1. Một số vấn đề về phát triển bền vững ở Việt Nam

Ở Việt Nam hiện nay, nếu tiến hành khảo sát thực tế trên ba bình diện nêu trên, không khó để nhận ra đâu là điểm nóng tiềm ẩn nhiều nguy cơ làm thất bại mục tiêu phát triển bền vững. Bình diện thứ nhất và thứ 2 - kinh tế và chính trị xã hội - tuy vẫn còn nhiều bất cập, nhưng tốc độ phát triển và mức độ ổn định cho thấy nhiều tín hiệu lạc quan, riêng bình diện thứ 3 - vấn đề môi trường - đang có những diễn biến trái chiều với tốc độ tăng trưởng kinh tế và sự ổn định, thịnh vượng của xã hội. Tình trạng suy thoái, ô nhiễm môi trường và cạn kiệt tài nguyên đang ngày càng trầm trọng, nhiều số liệu cho thấy tốc độ suy thoái môi trường có liên quan trực tiếp và theo hướng tỷ lệ nghịch với tốc độ tăng trưởng kinh tế.

Xét 3 bình diện của phát triển bền vững, thứ nhất, về mặt kinh tế, phát triển kinh tế là một nhu cầu tất yếu của xã hội tiến bộ, khi xã hội càng phát triển, các nhu cầu của con người sẽ càng cao, tương ứng với điều đó là những đòi hỏi về sự tăng trưởng của nền kinh tế để đáp ứng các yêu cầu ngày càng gia tăng đó của xã hội loài người. Tuy nhiên, vấn đề đặt ra ở đây là sự tăng trưởng nhanh chóng nhưng mù quáng của nền kinh tế sẽ có những tương tác trái chiều với một số giá trị khác trong toàn bộ hệ giá trị của cộng đồng, mà một trong số đó là những tương tác tiêu cực đến môi trường. Trước áp lực đạt được các mục tiêu tăng trưởng kinh tế, nhiều chủ thể trong nền kinh tế đã bỏ qua những quan tâm đến môi trường, và điều này đã để lại những hệ lụy không nhỏ, tác động lớn đến tình trạng suy thoái môi trường qua khi thải công nghiệp, ô nhiễm tiếng ồn, nhiễm độc nguồn nước, nguồn không khí, suy kiệt tài nguyên... Chi khi phát triển một nền kinh tế với phương châm công nghiệp hoá, hiện đại hoá một cách có ý thức, sáng suốt, có sự kiểm soát chặt chẽ của Nhà nước, của toàn thể xã hội thì việc

bảo vệ môi trường sẽ được đảm bảo và chỉ khi đó mới đạt đến giá trị bền vững.

Tiêu chí của phát triển bền vững chỉ yêu cầu các nước đang phát triển trong điều kiện hiện nay cần tăng trưởng GDP vào khoảng 5%/năm thì theo kết quả công bố trong buổi họp báo về tình hình kinh tế - xã hội quý II trong 6 tháng đầu năm 2019 vào ngày 28/6 vừa qua thì GDP 6 tháng đầu năm 2019 tăng 6,76%, tuy thấp hơn mức tăng của 6 tháng đầu năm 2018 nhưng cao hơn mức tăng của 6 tháng các năm từ 2011-2017, trong bối cảnh 70% các nền kinh tế trên thế giới, trong đó hầu hết các nền kinh tế phát triển, đều rơi vào tình trạng tăng trưởng chậm lại.

Còn đường để Việt Nam bứt phá là cùng lúc vừa phát triển kinh tế, vừa đổi mới công nghệ, đây cũng là một trong những mục tiêu cơ bản và lợi ích lâu dài của hội nhập kinh tế quốc tế, đó là tiến hành công nghiệp hóa, hiện đại hóa trên cơ sở xây dựng một nền công nghiệp đồng bộ với trình độ khoa học công nghệ cao. Dù vẫn còn nhiều khó khăn, nhưng trong năm 2018, nhiều bằng chứng cho thấy kinh tế Việt Nam vẫn đang thực sự khởi sắc. Theo Tổng Cục Thống kê, chỉ số toàn ngành công nghiệp tháng 1/2018 ước tính tăng tới 20,9% so với cùng kỳ 2017. Kim ngạch xuất khẩu tháng 1/2018 ước đạt 19 tỷ USD, tăng 33,1% so với cùng kỳ. Như vậy, liên tiếp các kỳ thống kê năm 2018 kim ngạch xuất khẩu của Việt Nam tính theo tháng luôn đạt con số 19 tỷ USD, đạt mức phát triển kỷ lục tính đến thời điểm hiện tại. Đặc biệt, vốn đầu tư trực tiếp nước ngoài giải ngân đạt hơn 1 tỷ USD, tăng hơn 10,5% so với cùng kỳ cũng là một tín hiệu tích cực.

Ở bình diện thứ 2, về mặt xã hội, hiện nay, xây dựng một nền tảng môi trường xã hội - chính trị ổn định, phát triển thịnh vượng và bền vững đang là mục tiêu chiến lược của các quốc gia nói riêng và cộng đồng quốc tế nói chung. Ở đây đặc biệt lưu ý, sự ổn

định chính trị có vai trò rất lớn đối với sự phát triển của đất nước, riêng điều này Việt Nam được cộng đồng quốc tế đánh giá cao, trao đổi tại Diễn đàn Phát triển châu Á, Chủ tịch Ngân hàng Phát triển châu Á (ADB) Takehiko Nakao đã rất tâm đắc và khẳng định thành tựu to lớn của Việt Nam trong việc ổn định chính trị và ổn định về kinh tế vĩ mô ở Việt Nam. Ông cho rằng đó là điều kiện, là cơ sở vững chắc để Việt Nam đạt được tốc độ tăng trưởng kinh tế cao và tăng trưởng đồng đều hướng đến phát triển bền vững. Cũng theo ông Takehiko Nakao, chính sự ổn định chính trị góp phần lớn giúp Việt Nam có thể kiên trì chính sách phát triển kinh tế tạo nền tảng để đạt những thành quả cao trong tăng trưởng kinh tế. Nền chính trị ổn định là điều kiện tiên quyết tạo cho Việt Nam có được một nền hòa bình và thịnh vượng. Thực tế, những thành công của sự nghiệp đổi mới ở Việt Nam cũng dựa trên sự ổn định chính trị.

Thực hiện tốt tiến trình hội nhập kinh tế quốc tế toàn cầu, Việt Nam đã sáng suốt xác định việc xây dựng đường lối đối ngoại độc lập, tự chủ, đa phương hoá, đa dạng hoá để chủ động, lịch sự hội nhập kinh tế quốc tế nhưng đảm bảo chủ quyền, tự quyết và hòa bình, thịnh vượng là định hướng cơ bản, lâu dài đảm bảo vừa phát triển kinh tế, tiếp cận trình độ văn minh tri thức nhân loại để nâng tầm Việt Nam góp phần quan trọng vào mục tiêu sớm đưa nước ta cơ bản trở thành nước công nghiệp theo hướng hiện đại, vừa đảm bảo vấn đề ổn định chính trị - xã hội, bảo vệ lợi ích quốc gia phát triển bền vững. Quan điểm này luôn được Việt Nam khẳng định rõ và kiên quyết đạt được trước cộng đồng quốc tế, Ở quý I, đầu năm 2019, trong “Đối thoại cấp cao về hợp tác ở Ấn Độ Dương — Thái Bình Dương: Hướng đến một khu vực hòa bình, thịnh vượng và bao trùm”, với sự tham dự của Bộ trưởng Ngoại giao, quan chức cao cấp của 10 nước ASEAN, 8 nước đối tác (Australia, Trung Quốc, Ấn Độ, Nhật Bản, Hàn Quốc, New Zealand, Nga và Mỹ) cùng đại diện một số nước Nam Thái Bình Dương, Thứ trưởng Ngoại giao Tô Anh Dũng đã chia sẻ quan điểm này với cộng đồng quốc tế về mục tiêu chung, ông cho rằng: các nước trong khu vực cần lấy hòa bình, ổn định là thịnh vượng làm mục tiêu chung cùng với sự tôn trọng độc lập, chủ quyền và quyền tự quyết của các nước.

Nhìn chung, trong khuôn khổ phát triển bền vững, xem xét về mặt xã hội, các tiêu chí về phát triển xã hội như chỉ số HDI, hệ số bình đẳng thu nhập, các chỉ tiêu về giáo dục, trình độ dân trí, y tế, phúc lợi xã hội, công bằng xã hội và phát triển con người, mức độ chênh lệch giàu nghèo, chênh lệch vùng miền... về cơ bản chúng ta đều đang có những kết quả khả quan. Ngoài ra, sự ổn định và chất lượng dân số gần đây cải thiện nhiều, chiến lược xóa nạn mù chữ và chiến lược giảm nghèo bền vững khá thành công...Cụ thể, theo số liệu

thống kê của tài liệu báo cáo “Các chỉ số Phát triển con người: Cập nhật số liệu thống kê năm 2018 của Việt Nam” do UNDP thực hiện và công bố ngày 17/10/2018 cho thấy: Chỉ số phát triển con người (HDI) của Việt Nam tăng liên tục trong 27 năm qua, tuy nhiên đang có chiều hướng chững lại (như xu thế chung của các nước). Về chỉ số HDI, Việt Nam hiện đang thuộc nhóm trung bình cao, với chỉ số 0,694 trong năm 2017, đứng thứ 116 trên tổng số 189 quốc gia (tương tự với thứ bậc của năm 2016). Ngoài ra, một số chỉ số cụ thể như chỉ số bất bình đẳng điều chỉnh theo phát triển con người LHDI tương đương với 17,3% thấp hơn nhóm các nước có mức trung bình (25,1%), nhưng cao hơn tỷ lệ trung bình của các nước ở khu vực Đông Á và Thái Bình Dương (15,6%).

Như vậy, có thể thấy ở Việt Nam, cũng như các nước trong khu vực và cả trên thế giới, về mặt kinh tế, chính trị, xã hội, dù vẫn còn nhiều khó khăn, một số nội dung phát triển còn chưa đạt đến giá trị bền vững, tuy nhiên về cơ bản là có những tín hiệu lạc quan. Chỉ còn môi trường là vấn đề cấp bách cần đặc biệt chú ý trong lộ trình tiến đến phát triển bền vững.

2. Vấn đề lắng trường và môi trường ở Việt Nam

Ở Việt Nam, nhìn chung, lắng trường kinh tế và bảo vệ môi trường trong phát triển bền vững đang tồn tại những mâu thuẫn cần phải được xử lý hài hoà để tạo nên trạng thái cân bằng. Một trong những nguyên nhân dẫn đến tình trạng trên là để làm kinh tế và đạt bằng được các mục tiêu kinh tế, các mối liên quan về môi trường sinh thái đã bị bỏ qua, đặc biệt sự khai thác kiệt quệ tài nguyên mà không chú trọng bảo tồn và tái tạo, việc tàn phá đến mức hủy hoại môi trường sinh thái từ những hoạt động kinh tế và quá trình công nghiệp hóa thiếu hợp lý dẫn đến hệ sinh thái bị mất cân đối nghiêm trọng, ô nhiễm môi trường gia tăng. Đó chính là hậu quả lớn nhất để lại từ việc tăng trưởng kinh tế mà không quan tâm bảo vệ môi trường. Hệ quả này để lại những ảnh hưởng nghiêm trọng và có thể sẽ trở thành yếu tố gây trở ngại cho sự phát triển của các thế hệ tương lai, nghĩa là không tuân thủ nguyên tắc sống còn của phát triển bền vững là phát triển hiện tại nhưng không gây trở ngại cho tương lai như đã nêu bên phần trên của bài viết này. Nếu trước đây, thiên nhiên kỳ bí là mối đe dọa con người thì hiện nay, địa vị này đã thay đổi, con người đang làm chủ thiên nhiên và đang đe dọa thiên nhiên với nhiều cách khác nhau như làm suy thoái môi trường, làm kiệt quệ tài nguyên, làm nghèo nàn sinh vật.

Ở Việt Nam hiện nay, nạn ô nhiễm môi trường đã làm cho nhiều người trở thành nạn nhân bất đắc dĩ. Điển hình như “làng ung thư” ở Thạch Sơn, Phú Thọ hàng trăm người đã chết vì căn bệnh ung thư mà nguyên nhân chính là do dùng nguồn nước bị ô nhiễm

nặng thái ra từ Nhà máy Hóa chất Lâm Thao, Phú Thọ. Vì vậy, để duy trì chất lượng môi trường nhằm hướng tới phát triển bền vững đang là yêu cầu đặt ra đối với toàn thế giới cũng như mỗi quốc gia. Đảng và Nhà nước Việt Nam luôn tuân thủ những quy định quốc tế về vấn đề môi trường và nhận thức rất rõ tầm quan trọng của việc BVMT trong sự nghiệp xây dựng và phát triển đất nước. Như vậy, các thách thức về môi trường là rất lớn trên tất cả các lĩnh vực, như thiếu đổi khí hậu toàn cầu, suy giảm tầng ôzôn, suy thoái đa dạng sinh học, suy thoái tài nguyên đất, tài nguyên nước, ô nhiễm các chất độc hại, suy thoái môi trường nói chung và tài nguyên biển, có thể thấy, ô nhiễm môi trường chưa bao giờ trở thành điểm nóng như hiện tại. Ở nước ta, các nguồn tài nguyên bị xâm phạm nghiêm trọng; khai thác, sử dụng thiếu hợp lý, không hiệu quả; môi trường tiếp tục bị ô nhiễm và suy thoái nặng. Rừng bị chặt phá, khoáng sản bị khai thác bừa bãi, đất bị xói mòn và thoái hóa; đa dạng sinh học trên đất liền và dưới biển đều bị suy giảm; nguồn nước mặt và nước ngầm đang ngày càng bị ô nhiễm nặng và cạn kiệt dần; vùng biển nhiều địa phương bắt đầu ô nhiễm hoặc ô nhiễm nặng hơn; nhiều đô thị và KCN bị ô nhiễm do nước thải, khí thải, chất thải rắn...

3. Một số đề xuất

Để phát triển bền vững về môi trường cần khai thác và sử dụng hợp lý tài nguyên thiên nhiên, bảo vệ môi trường và cải thiện chất lượng môi trường sống. Phát triển bền vững về môi trường đòi hỏi chúng ta duy trì sự cân bằng giữa bảo vệ môi trường tự nhiên với sự khai thác nguồn tài nguyên thiên nhiên phục vụ lợi ích con người nhằm mục đích duy trì mức độ khai thác những nguồn tài nguyên ở một giới hạn nhất định, tập trung sử dụng có hiệu quả tài nguyên, phát triển không vượt quá ngưỡng chịu tải của hệ sinh thái, bảo vệ đa dạng sinh học, bảo vệ tầng ôzôn, kiểm soát và giảm thiểu phát thải khí nhà kính, bảo vệ và đảm bảo cân bằng hệ sinh thái, giảm thiểu xả thải, khắc phục ô nhiễm, cải thiện và khôi phục môi trường những khu vực ô nhiễm...

Trong phê duyệt chiến lược phát triển bền vững của Việt Nam giai đoạn 2011 — 2020, Đảng ta nêu rõ: Con người là trung tâm của phát triển bền vững. Phát huy tối đa nhân tố con người với vai trò là chủ thể, nguồn lực chủ yếu và là mục tiêu của phát triển bền vững; đồng thời phát triển bền vững là yêu cầu xuyên suốt trong quá trình phát triển đất nước; kết hợp chặt chẽ, hợp lý và hài hòa giữa phát triển kinh tế với phát triển xã hội và bảo vệ tài nguyên, môi trường, bảo đảm quốc phòng, an ninh và trật tự an toàn xã hội. Phát triển bền vững còn là sự nghiệp của toàn Đảng, toàn dân, các cấp chính quyền, các Bộ, ngành và địa phương, các cơ quan, doanh nghiệp, đoàn thể xã hội,

các cộng đồng dân cư và mỗi người dân. Cần tạo lập điều kiện để mọi người và mọi cộng đồng trong xã hội có hội bình đẳng để phát triển, được tiếp cận những nguồn lực chung và được tham gia, đóng góp và hưởng lợi, tạo ra những nền tảng vật chất, tri thức và văn hóa tốt đẹp cho những thế hệ mai sau. Sử dụng tiết kiệm, hiệu quả tài nguyên, đặc biệt là loại tài nguyên không thể tái tạo, gìn giữ và cải thiện môi trường sống; xây dựng xã hội học tập; xây dựng lối sống thân thiện môi trường, sản xuất và tiêu dùng bền vững

Như vậy, tăng trưởng bền vững, có hiệu quả, đi đôi với tiến độ, công bằng xã hội, bảo vệ tài nguyên và môi trường, giữ vững ổn định chính trị - xã hội, bảo vệ vững chắc độc lập, chủ quyền, thống nhất và toàn vẹn lãnh thổ quốc gia.

Theo đó, cần nhận thức bảo vệ môi trường là sự nghiệp của toàn Đảng, toàn dân và lâu dài, đòi hỏi phải có sự tham gia đóng góp của nhiều ngành, nhiều cấp, nhiều địa phương, nhiều thế hệ nối tiếp nhau, để có sự đồng bộ đó thì chỉ có Nhà nước mới có khả năng tổ chức, quản lý các hoạt động đó. Với chức năng của mình, Nhà nước ban hành pháp luật về bảo vệ môi trường, đồng thời tổ chức việc áp dụng pháp luật để quản lý, bảo vệ môi trường. Pháp luật môi trường do Nhà nước ban hành nên nó có tính bắt buộc chung, mọi thành viên trong xã hội đều phải tôn trọng và chấp hành pháp luật. Tuy nhiên, pháp luật ấy phù hợp với thực tiễn đến mức nào và đi vào cuộc sống xã hội đến đâu còn phụ thuộc vào năng lực xây dựng pháp luật và năng lực tổ chức, quản lý của Nhà nước./.

Tài liệu tham khảo

- Luật Bảo vệ Môi trường (2014), NXB Chính Trị Quốc Gia, Hà Nội
- Tổng cục Thống kê (2018), Niên giám thống kê 2017- 2018, NXB Thống kê, Hà Nội.
- Tổng cục thống kê (2019), Tổng quan tình hình kinh tế - xã hội của quý II và 6 tháng đầu năm 2019, Thông cáo báo chí, Hà Nội.